

Олександр Євгенійович Коваль,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри особистої безпеки
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ УМІНЬ ЗАСТОСОВУВАТИ ЗБРОЮ ЗА ПРИЗНАЧЕННЯМ МАЙБУТНІМИ ОФІЦЕРАМИ- ПРИКОРДОННИКАМИ

У статті проведено аналіз педагогічної теорії та практики з проблеми формування умінь застосовувати зброю за призначенням майбутніми офіцерами-прикордонниками, в результаті чого визначено сутність та зміст поняття «вогнева підготовка». Автор виділив ключові соціально-психологічні особливості методики формування умінь застосовувати зброю за призначенням майбутніми офіцерами-прикордонниками.

***Ключові слова:** вогнева підготовка, офіцери-прикордонники, формування умінь застосовувати зброю за призначенням.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Процес демократизації сучасного українського суспільства вимагає реформування її правоохоронних структур. У системі таких структур на особливу увагу заслуговує такий правоохоронний орган, як прикордонна служба. Трансформація Державної прикордонної служби України відбувається в умовах прогресуючого рівня криміногенної обстановки на державному кордоні, що впливає на стабільність внутрішнього та зовнішнього життя України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Узагальнення результатів аналізу літератури з проблеми дослідження дозволило нам дійти висновку, що соціально-психологічні проблеми підготовки майбутніх офіцерів до професійної діяльності постійно привертала увагу науковців-педагогів та психологів. В межах запропонованого дослідження варто звернути увагу на

праці таких вчених, як В. Балашов [3], І. Грязнов [6], О. Діденко [7], Д. Дубровіна [8], Д. Іщенко [11], С. Капітанець [13], О. Маклакова [14], В. Миропольської [18], М. Недбая [19], Є. Потапчука [21], М. Сандомірського [2], С. Штака [24], В. Ягупова [25], які розглядають проблеми професійної підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів, а також її психологічні аспекти.

Таким чином, **метою статті** є аналіз соціально-психологічних особливостей методики формування умінь застосовувати зброю за призначенням майбутніми офіцерами-прикордонниками.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз внутрішньої та зовнішньої ситуації в українській державі свідчить про загострення рівня криміногенної обстановки, зростання рівня зовнішніх загроз. У зв'язку із цим відбувається процес активізації професійної діяльності Державної прикордонної служби України. Особливої актуальності набуває такий різновид професійної підготовки, як вогнева підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників. Пріоритетні завдання керівництва прикордонного відомства, що втілені у керівних документах вимагають підвищення рівня професіоналізму фахівців прикордонної служби, що впливає на їх безпеку при виконанні службових завдань.

Ключова роль у навчанні застосовувати зброю за призначенням належить вищим військовим навчальним закладам. Їхнім завданням є надання відповідних знань, формування умінь та навичок, а також забезпечення критичного мислення, раціональної реакції в екстремальних нетипових обставинах. Набуті знання, уміння та навички в подальшому будуть удосконалюватись у процесі оперативно-службової діяльності.

Надійність охорони державного кордону є однією з умов результативного вирішення завдань щодо трансформації соціальних інститутів української держави. Прикордонне відомство покликано забезпечити високий рівень сформованості системи професійних компетентностей, формування соціально-психологічних якостей офіцерів-прикордонників.

Фахова підготовка курсантів прикордонної служби є різноплановою та включає відповідну кількість компонентів. Вогнева підготовка, як один з таких компонентів, є предметом особливої уваги [4]. Розвиток науки та техніки, нових технологій, сприяють появі нових видів озброєння та способів ведення збройної боротьби, що в свою чергу вимагає відтворення цих тенденцій в освітній діяльності вищих військових навчальних закладів, а саме:

1. Впровадження інноваційних підходів щодо реалізації змісту та методики викладання дисциплін, пов'язаних із вогневою підготовкою.

2. Врахування педагогічних та психологічних аспектів впливу у реалізації зазначеної вище підготовки.

Сучасна еволюція тактики ведення бойових дій, а також тенденції зростання та ускладнення оперативно-тактичних функцій офіцерів прикордонної служби зумовлюють вимогу щодо вивчення проблеми удосконалення вогневої підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників [23].

Проведений теоретичний аналіз наукової літератури дозволив встановити, що відсутні окремі наукові дослідження щодо формування умінь застосовувати зброю за призначенням майбутніми офіцерами-прикордонниками [20].

Практичний досвід роботи освітнього процесу вищих військових навчальних закладів підказав, що необхідно визначити зміст вогневої підготовки та виокремити її основні особливості.

На основі узагальнень теоретичного аналізу наукової літератури та практичного досвіду роботи, вогневою підготовкою є такий вид підготовки фахівців правоохоронних органів, що полягає у вивченні:

матеріальної частини зброї, заходів безпеки при поводженні з нею, прийомів і правил стрільби;

тренуванні на тренажерах;

відпрацюванні нормативів з вогневою підготовки;

вивченням правових засад застосування зброї.

У результаті об'єктивного аналізу теорії та практики підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, встановлено, що на сьогоднішній день проблема формування умінь застосовувати зброю за призначенням знайшла свого відображення у дисертаційних дослідженнях таких вчених як: О. Мозолев (формування фізичної готовності до застосування силового впливу на правопорушника під час навчання особистої безпеки офіцерів-прикордонників); А. Суббот (формування безпеки правоохоронних органів та особистої безпеки їхніх співробітників); В. Андросюк, В. Білоус, В. Гриценко, Л. Казміренко, П. Мельник, Г. Піскун, В. Пліско – проблеми особистої безпеки, правового захисту професійної діяльності правоохоронців (та ін.); О. Бандурко (проблема психологічного забезпечення застосування зброї оперативним працівником); Е. Чеботарьов (дослідження психологічних аспектів підготовки працівників правоохоронних органів для застосування вогнепальної зброї в екстремальних умовах); В. Гурський, Ю. Зайцев, В. Заболотний (особливості навчання методам ефективного застосування вогнепальної зброї та культури поведінки з нею).

Особливої уваги варті праці І. Баєвої, Т. Кабанченко, Я. Кондратьєва, В. Кохана, О. Матеюка, М. Онуфрієва, В. Пліско та інших [12]. Вчений В. Лефтеров у своїх наукових психологічних дослідженнях зазначає, що сьогоденною стратегією особистої безпеки є загальна модель поведінки людини щодо забезпечення безпеки та виокремлює спеціальні знання у галузі виживання та безпеки [16].

Відома українська вчена І. Ковальська досліджує сутність, структуру та соціально-психологічні чинники забезпечення особистої безпеки фахівців прикордонного відомства. Нею сформульовано особисту безпеку як стан захищеності особистості військовослужбовця-прикордонника від небезпечних чинників та факторів професійної діяльності, який водночас покликаний забезпечити фізичну, психічну та духовну цілісність, а також успішне виконання професійних обов'язків та завдань, професійний та особистісний розвиток особистості [15].

У центрі наукового інтересу вченого В. Малічевського є дослідження психологічних методів вогневої підготовки в підрозділах органів внутрішніх справ України. Ним виявлено фактори, що впливають на ефективність діяльності в екстремальній ситуації, що дозволяє:

сформуванню технологію психологічної підготовки працівників МВС України;

розроблено методичні засади диференційованого навчання з урахуванням психологічної типології особливостей особистості;

створено і експериментально апробовано техніку соціально-психологічного тренінгу та лінію психологічного навантаження для проведення занять з психологічної, вогневої та тактико-спеціальної підготовки;

підготовлено рекомендації щодо проведення психологічного тренінгу та занять із використанням лінії психологічного навантаження [10; 17].

Формування умінь в майбутніх фахівців прикордонної служби застосовувати зброю за призначенням належить до специфічного виду вмінь, і можливе за умови розуміння ними сутності, категорій, взаємопов'язаних властивостей та закономірності їх зв'язку. Важливим завданням щодо формування зазначених умінь є одночасно отримання практичного досвіду щодо опанування прийомів та способів застосування зброї за призначенням у професійній діяльності прикордонників, і здатність оцінювати складність ситуації, зміни обстановки [9].

Формування в майбутніх офіцерів-прикордонників умінь застосовувати зброю за призначенням вимагає усвідомлення відповідних прийомів, операцій та теоретичних положень. У подальшому формування вище згаданих умінь полягає в їх удосконаленні, проте остаточно про їх сформованість слід стверджувати, за умови усвідомленого перенесення способу розв'язання наявних завдань на нові [1].

Соціально-психологічними особливостями методики формування умінь застосовувати зброю за призначенням майбутніми офіцерами-прикордонниками є такі:

усвідомлена готовність майбутніх офіцерів-прикордонників до вироблення відповідних умінь;

усвідомлення мети і завдання використання зброї за призначенням у професійній діяльності майбутніми офіцерами-прикордонниками;

свідоме ставлення курсантів до виконання дій щодо застосування зброї за призначенням;

врахування індивідуальних особливостей нервової системи, здібності курсантів, а також попереднього досвіду щодо використання зброї за призначенням;

розуміння змісту та способів використання зброї за призначенням в охороні державного кордону.

Проведений методологічний аналіз формування умінь у вищій військовій школі, показав, що зазначений процес залежить від низки специфічних умов, серед яких слід згадати умови освітньої діяльності курсантів-прикордонників [22].

Висновок та перспективи подальших наукових розвідок у даному напрямку. Таким чином, формування в майбутніх офіцерів-прикордонників умінь застосовувати зброю за призначенням базується на оптимальному відборі методів навчання, раціональному їх поєднанні тощо.

Перспективами подальших наукових розвідок у межах розв'язання проблем щодо формування умінь застосовувати зброю за призначенням, є питання впровадження у освітній процес вищого військового навчального закладу новітніх методів та технологій щодо формування відповідних умінь.

Список використаної літератури

1. Александровский, Ю. А. Состояния психической дезадаптации и их компенсация / Ю. А. Александровский. М. : Наука, 1976. – 270 с.
2. Андросюк, В. Г., Казміренко Л. І., Юхновець Г. О. Забезпечення особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ при виконанні службових обов'язків / В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко, Г. О. Юхновець // Науково-практичні рекомендації. – К. : НАВСУ, 1999

3. Балашов, В. А. Формирование профессиональных качеств у слушателей-пограничников в процессе профессионального обучения: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Балашов Валерий Алексеевич. – Хмельницький, 1996. – 263 с.

4. Військова психологія і педагогіка: Підр. для військових вузів / Б. М. Олексієнко, Д. В. Іщенко, О. Д. Сафін. – Хмельницький: Видавництво Академії ПВУ, 1998. – 562 с.

5. Возняк, Л. С. Соціально-психологічна адаптація як чинник ефективної професійної підготовки майбутніх спеціалістів до управлінської діяльності / Л. С. Возняк // Психологія. Збірник наукових праць. НПУ імені М.П. Драгоманова, Випуск 1(8), 2000. – С. 282-289.

6. Грязнов, І. О. Удосконалення індивідуальної виховної роботи командирів підрозділів Прикордонних військ України: дис. ... канд. пед. наук: 20.02.02 / Грязнов Ігор Олександрович. – Хмельницький, 1998. – 210 с.

7. Діденко, О. В. Педагогічні умови професійного самовдосконалення майбутніх офіцерів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. В. Діденко. – Хмельницький, 2003. – 201 с.

8. Дьяченко, М. И. Военная психология и педагогика / М. И. Дьяченко. М., 1972. – 271 с.

9. Жаров, А. І. Розвиток культури і формування особистої безпеки воїна збройних сил України [Електронний ресурс] / Жаров А. І. // Мультиверсум. Філософський альманах : зб. наук. праць / під. ред. Лях В. В. – 2001. – Вип. 41.

10. Забезпечення особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ при виконанні службових обов'язків: Науково-методичні рекомендації / МВС України, НАВСУ : Під ред. М. І. Онуфрієва, Я. Ю. Кондратьєва. – К., 1999. – 71 с.

11. Іщенко, Д. В. Курс лекцій з військової педагогіки / Д. В. Іщенко. – Хмельницький: Вид-во АПВУ, 1998. – 158 с.

12. Калитеевская, Е. Р., Ильичева В. И. Адаптация или развитие: выбор психотерапевтической стратегии / Е. Р. Калитеевская, В. И. Ильичева // Психологический журнал. – 1995. – №1. – С. 115-121.

13. Капітанець, С. В. Педагогічні умови формування професійного спілкування у майбутніх офіцерів-прикордонників: дис. ... кандидата пед. наук: 20.02.02 / Капітанець Світлана Володимирівна. – Хмельницький, 2001. – 224 с.

14. Каськов, І. В. Теоретичні аспекти адаптації молодих офіцерів до професійної діяльності / І. В. Каськов // Психологія. Збірник наукових праць. НПУ ім. М. П. Драгоманова, №11, 2000 р., – С. 439-442.

15. Ковальська, І. Е. Особиста безпека військовослужбовців Державної прикордонної служби України: сутність, структура та соціально-психологічні чинники її забезпечення [Електронний ресурс] / Ковальська І. Е. // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України : електрон. наук. фах. вид / гол. ред. Грязнов І. О. – 2011. – Вип. 3. – Режим доступу : <http://www/nbu.gov.ua/e-journals/Vnadps/2013/11kiescz.pdf>

16. Лефтеров, В. А. К вопросу о психологическом обеспечении личной безопасности работников органов внутренних дел [Електронний ресурс] / В. А. Лефтеров // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України : електрон. наук. фах. вид / гол. ред. Романишина Л. М. – 2010. – Вип. 3. – Режим доступу : <http://www/nbu.gov.ua/e-journals/Vnadps/2013/10vlaovd.pdf>

17. Малічевський, В. І. Актуальні проблеми підготовки до застосування вогнепальної зброї на ураження / В. І. Малічевський // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Військово-спеціальні науки. – Вип. 3. – 2001. – С. 56–59.

18. Миропольська, О. В. Формування професійної компетентності фахівців митних органів в умовах службової діяльності: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.04 / Миропольська Оксана Василівна. – Хмельницький, 2009. – 219 с.

19. Недбай, М. П. Формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування технічних засобів у службовій діяльності : дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.04 / Недбай Микола Павлович. – Хмельницький, 2009. – 300 с.

20. Парыгин, Б. Д. Социально-психологический климат в коллективе. Пути и методы изучения / Б. Д. Парыгин. – М., 1981. – 191 с.

21. Потапчук, Є. М. Військова психологія : навч. посіб. / Є. М. Потапчук. – Хмельницький : Вид-во Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького, 2003. – 150 с.

22. Потапчук, Є. М. Адаптація молодих офіцерів як соціально-психологічна проблема / Є. М. Потапчук, Казмірчук С. О. // Психологія. Збірник наукових праць.

НПУ імені М. П. Драгоманова, Випуск 1(8), 2000. – С. 302-306.

23. Сафін, О. Д. Психологія управлінської діяльності командира / О. Д. Сафін // Навчальний посібник. – Хмельницький: Видавництво Академії ПВУ, 1997. – 149 с.

24. Урбанович, А. А. Психологія управління / А. А. Урбанович // Учебное пособие. – Мн. : Харвест, 2001. – 640 с.

25. Ягупов, В. В. Військова психологія : підручник / В. В. Ягупов. – К. : Тандем, 2004. – 656 с.

Рецензент – кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник Самохвалов О. Б.

Стаття надійшла до редакції 17.11.2015

Коваль А. Е. Социально-психологические особенности методики формирования умений применять оружие по назначению будущими офицерами-пограничниками

В статье проведен анализ педагогической теории и практики по проблеме формирования умений применять оружие по назначению будущими офицерами-пограничниками, в результате чего определены сущность и содержание понятия «огневая подготовка». Автор выделил ключевые социально-психологические особенности методики формирования умений применять оружие по назначению будущими офицерами-пограничниками.

Ключевые слова: *огневая подготовка, офицеры-пограничники, формирование умений применять оружие по назначению.*

Koval A. E. Socio-psychological characteristics of forming techniques skills to use weapons for the purpose of future officers-border guards

The process of democratization of Ukrainian society requires reformation of law enforcement establishments. Such law enforcement agency as Border Service in the system these establishments deserves a special attention. Transformation of the State Border Service of Ukraine is progressing in terms of the crime situation at the state border, affecting the stability of internal and external life of Ukraine.

Conducted methodological analysis of skills formation at higher military school has shown that this process depends on a number of specific conditions, including educational activities provided by cadet guards.

The article analyzes educational theory and practice on the issue of skills formation, that is to use weapons for the intended purpose of future officers and border guards, bringing the essence and meaning of "fire training." The author highlighted key socio-psychological characteristics of forming skills to use weapons for the intended purpose of future officers-border guards.

Keywords: *fire training, officers-border guards, formation of skills to use weapons for the intended purpose.*